

УДК 821.161.2.09

Кодак Микола

ПОЕТИКА Т. Г. ШЕВЧЕНКА В «СРЕТИКУ» Й ПІЗНІШИХ ПОЕМАХ

У статті розглянута поетика поем Тараса Шевченка. Особливу увагу звернено на вивчення авторської свідомості та інтертекстуальні зв'язки з іншими творами.

Ключові слова: Тарас Шевченко, поезія, авторська свідомість, інтертекстуальні зв'язки.

В статье рассмотрена поэтика поэм Тараса Шевченко. Особое внимание обращено на изучение авторского сознания и интертекстуальные связи с другими произведениями.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, поэзия, авторское сознание, интертекстуальные связи.

In the article raises the poetics of Taras Shevchenko's poems. Particular attention is paid to the study of the author's mind and intertextual connections with other works.

Key words: Taras Shevchenko, poetry, author's mind, intertextual connections.

Нас особливо цікавитиме динаміка авторської свідомості. В «Сретіку» це найвиразніше означається на останній фазі життєдіяльності героя (тут – і наратора).

Автор – Тарас Шевченко – започаткував твір дуже широким (і водночас локалізуючим) горизонтом осмислення дійсності. В цих обширах і витає свідомість авторської присвяти «Шафарикові», чільна в поемі «Сретик», зведена в основній частині на постаті чеха Яна (Івана) Гуса...

До цієї поеми Шевченко мислив дуже амбівалентно, але «в межах». Ці «межі» автору «Кобзаря» надавалися реалією «грає синє море», на іншому кінці було суто людське «а думка говорить». От саме ця реалія «думка» – й спровокувала, запліднила можливість її ранньої розщепленості, по суті діалектичну. До чого й вдається Ян Гус, у слов'янському світі перший діалектик (на релігійному підкладі).

В діалектиці «Сретика» першим зухвалим аналізом – з багатьма (аж до граматики) наслідками – виявилася сцена, в якій постає дійсний «випад» проти папської булли. Він набуває доволі розлогої експлікації.

У наступній – після «Сретика» – поемі Т. Г. Шевченка «Наймичка» цілеспрямованому аналізу піддається внутрішнє зосередження героїні:

«За що вони мене люблять?

За що поважають?

О Боже мій милосердний!

Може, вони знають...

Може, догадались;

Ні, не догадались...

Вони добрі...»

І наймичка

Тяжко заридала.

Як показує експлікація цього фрагменту епітет «добрий» набуває нових обертонів у сюжеті «Наймички».

Наступний твір Т. Г. Шевченка – поема «Кавказ» присвячена Якову де Бальмену.

Вже в другому реченні ми стрічаємо той же епітет «добрий»:

Що день божий добрі ребра

Й серце розбиває.

На мою думку, тут епітет «добрі» введено в текст не без впливу ширшого контексту, що й схиляє до сумніву. (Сумніву, який розхитується тільки авторитетами).

Як пізніше писали Ілля Пригожин та Ізабелла Стенгерс у монографії «Час, Хаос, Квант»: «Прокладаючи стежину, що уникає драматичної альтернативи між сліпими законами і довільними подіями, з'ясовуємо, що значна частина конкретного світу довкола нас досі «висковзувала із гніздечок наукової мережі», якщо скористатися виразом Уайтхеда. Перед нами відкрились нові горизонти, виникли питання, появились нові ситуації, що криють в собі небезпеку й ризик. Ми, – продовжують автори, – живемо в особливо виділений момент історії й живемо надією, що нам удалось передати це переконання своїм читачам» [3, с. 263].

**Шевченко в моєму серці
«Ще як борці у нас ходили»**

Слова, з якими в моїх думках виникають визначені й досить виразні асоціації, належать Тарасу Григоровичу Шевченку:

«Тоді якраз борці ходили...»

Вони – не з ряду частоцитованих, не з тих, що перебувають постійно «на слуху». Більше того, вони належать до числа доволі рідкозгадуваних, можна навіть сказати – малопам'ятних.

Бо й у доробку поета згадуваний епізод промайне посеред низки невеликих творів (чи то епізодів, начерків), які належать «дозасланському» періоду Шевченкової творчості.

***

...Насправді ж, як виявилось внаслідок уточнення (шляхом перевірки пам'яті – зібранням творів Т. Г. Шевченка), цей епізод давно відбрунькувався й мисленно розрісся в моїй уяві до самостійного епізоду вже під дією самого життя, його здчеських потенцій...

У Шевченковому тексті це було початком «Гитарівни» і звучало воно дещо інакше. Та й в усному переказі, що й говорити, в основу лягло не власне поетове слово, а тільки життєва основа, тобто достеменність буття.

...Одна з моїх бабусь – Секлета Степанівна, була наймолодшою в руськополянській гілці мого «родства» – гілки подніпровського діда, козацького нащадка Ларіона Степановича. Він «прибився» в призаводське село, що тяжіло до одеської залізниці й складало для цукрозаводу «живу силу» й таким чином живило його.

Родинним переказом про «руськополянську» бабусю була розповідь про її нещасливу долю. Сталося так, що вона стала ранньою вдовою... Звідти і повелося переказувати її історію, починаючи словами: «Якраз борці тоді ходили».

З деталей переказу варто відтворити таке: поєдинок борців, котрі «у нас ходили», закінчився тим, що молодому зухвало-запальному чоловікові Секлети довелось схопитися з борцем. Поєдинок, як казали, був досить нетривалим, а може, і взагалі миттєвим. Хлопець-борець підсік свого добровільного напарника, підняв над собою, закрутив ним та й опустив, чи, як повторювалось у переказі, «простелив». Це й стало його кінцевою драмою в дідовій родині, а згодом – драматичним переказом з літературною, шевченківською генезою.

Цією генезою поетично, а відтак і історико-психологічно оповиті щонайменше ті з естетично сприйнятливих слухачів, реципієнтів, кому Бог дав здатність перемножати сприйняте, виводити його на зв'язок з усією сумою потенційно зв'язаних резонаторів, що приводяться в рух першопоштовхом.

Саме так, як своєрідний тригер (запускач), спрацював і сюжет (точніше – його поетичний елемент) «Гитарівни». Саме з цього твору й походить двокатренний зачин до цієї поеми (хоч вона у Шевченка жанрово й не означена). Проте, як на чуйне вухо, резонанс Шевченкового твору лине далеко далі. Й мимоволі хочеться, аби він ще й ще посилювався. Тож наприкінці нашого сюжету зачитую цей зачин:

Давно се діялось колись,
Ще як борці у нас ходили
По селах та дівчат дурили,
З громади кпили, хлопців били
Та верховодили в селі, –
Як ті гусари на *постой*.
Ще за гетьманщини святої,
Давно се діялось колись.

І «гусари», і «постой» здобувають свої оцінки в осмисленні Шевченка і – «вичурно» відмінні в історичній ретроспективі від так само давньої «гетьманщини святої». Нині ми й не дивуємося з цього приводу: історія мудра, хоч так і не може нічому навчити.

Література:

1. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко; гол. ред. М. Жулинський. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 1 : Поезія 1837-1847 / перед. слово І. Дзюби, М. Жулинського. – 784 с.
2. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко / гол. ред. М. Жулинський. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 2 : Поезія 1847-1861 / перед. слово І. Дзюби, М. Жулинського. – 784 с.
3. Пригожин И., Стенгерс И. Время, Хаос, Квант. К решению парадокса времени / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1999. – 263 с.